

İbn Kudâme, Muvaffakuddin, *Zemmü'l-müvesvisîn ve't-tahzîr mine'l-vesvese*, nşr. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyri & Hasan b. Emîn Âl-i Mendûh, Giza: Mektebetu'-Tev'iyeti'l-İslâmiyye li-İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1407/1987, s. 48.

Adnan ARSLAN*

Bahar ayında örülü dantel gibi dalında arz-ı endam eden bembeyaz acıbadem çiçeklerini izlemek hatta derin derin koklamak çoğumuzun hayalini kurduğu bir şeydir değil mi? Fakat kimileri için bahar çiçekleri, bir mevsim boyunca sürecek nefes darlığı, sürekli aksırma-öksürme ya da nefes borusunda tahriş gibi sorunların habercisidir. Evet, tıp literatüründe çoğu kişinin sorunsuzca kabul edebileceği bir maddeye karşı olan anormal duyarlılık¹ tanımıyla bilinen alerjiden bahsediyoruz. Vücudu dışarıdan gelebilecek zararlı unsurlara karşı korumak ve antikor üretmekle görevli bağışıklık sisteminin² aşırı duyarlılığı sonucu zararsız uyarıcıları da düşman gibi kabul etmesi alerjinin temelini oluşturmaktadır. Geçmişte ciddi bir hastalık olarak kabul edilmeyen alerji hayatın doğal akışını olumsuz etkilemesinden dolayı artık ciddiye alınmakta ve tedavi çareleri aranmaktadır.

Arap dilinde ilk vaz edildiği anlam itibariyle rüzgârın gizlice çıkardığı derin uğultu³, huşurtı gibi delaletleri olan vesvese kelimesi, Kur'ân âyetleri ve hadislerin genel kullanımına göre; *الخطرة الردينة* (*çirkin/alçak hayaller*)⁴ ve *حديث النفس والشيطان بما لا نفع فيه ولا خير* (*Şeytan ve nefsin fayda ve hayrı olmayan şeyleri üflemesi*)⁵ manasında kavramlaşmıştır.⁶ Buna göre insanın en büyük düşmanı olan şeytan, yemin ettiği üzere⁷ kendisine hasım bellediği insanları "sırat-ı müstakim"den saptırmak için hayatın her anında, her muamele ve niyette müdahil olmaya çalışacaktır.⁸ Şeytana

Atf / Citation: Arslan, Adnan. "İbn Kudâme, Muvaffakuddin, *Zemmü'l-müvesvisîn ve't-tahzîr mine'l-vesvese*, nşr. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyri & Hasan b. Emîn Âl-i Mendûh, Giza: Mektebetu'-Tev'iyeti'l-İslâmiyye li-İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî /Kitap Tanıtımı". Gıfad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gümüşhane University Faculty of Theology 10/19(Ocak/January 2021/1): 121-128. * Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belâğâtı Anabilim Dalı, Bilecik, Türkiye Associated Professor, Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Division of Basic Islamic Sciences Department of Arabic Language and Rhetoric İletişim Adresi: adnan.arslan@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3989-6612.

¹ Bilun Gemcioğlu, *Allerji Tanımı ve İmmünopatogenezi*, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Allerjiler Sempozyumu, 15-16 Mart 2001, İstanbul, 9. (9-19)

² Murat Songu, Hüseyin Katılmış, "Enfeksiyondan Korunma ve İmmün Sistem", *Journal of Medical Updates* 2/1 (2012), 31. (31-42).

³ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003) 4/369

⁴ Râğıb el-İfehânî, *Müfredât*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 522.

⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîd* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008), 1752.

⁶ Burada şunu özellikle belirtmek gerekir ki vesvese çoğu kez "öfke" anında kendisini göstermektedir. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ebî'l-Hasen b. el-Hüseyin en-Nisâbüri, *Bâhiru'l burhân fi muşkilâti mâni'l-Kur'ân*, thk. Suâd bint Sâlih b. Saîd (B.y.: Câmiatu Ummi'l-Kurâ, 1998), 551.

⁷ el-A'râf 7/16. *قَالَ فِيمَا أُغْوِيَنِي لِأَفْعُدُّنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمَسْتَقِيمَ. "İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmana karşılık, yemin olsun ki ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım."*

⁸ el-A'râf 7/17. *ثُمَّ لَئِيْنَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ. "Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükreden (kimse)ler bulamayacaksın."*

ait bu teşebbüs arzusu izn-i ilahiye mazhar olmuş⁹ ve bu ilahi izin “vesvese” olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁰ Buna göre şeytanın insana vesvese vermesine –imtihan gereği- müsaade edilmiştir. Şeytandan gelen vesveselere kulak asmayarak Kur'ân'dan gelen ilahi buyruklara tabi olmak ya da olmamak insanın iradesine bırakılmıştır.¹¹ Her iki durumda da Allah, kullarını tercih ettikleri yolda götüreceğine dair vaatte bulunmaktadır.¹²

İlk paragrafta kısaca değindiğimiz alerji ile ikinci paragrafta mücmelen bahsettiğimiz vesvese arasında bir bakıma benzerlik vardır. Vücudun bağışıklık sistemi, dışarıdan gelen zararlı unsurları bertaraf etmek ve bünyeyi hastalıklara neden olan etkenlerden daha baştan muhafaza etmek için vardır. Bu sistemin aşırı duyarlılığı bir hastalıktır. Bünyenin asıl itibarıyla kendisine hiç zararı olmayan çiçek tozu gibi şeylerden de kaçınmaya çalışması bir aşırılıktır. Aynı şekilde şeytanın kişiyi âyet ve hadislerde açıkça yasaklanan haram muamelelere “vesvese” unvanıyla teşvik etmesi hakikaten sakınılması ve istiaze edilmesi gereken bir husustur.¹³ Bu konuda Müslüman her daim müteyakkız olmalıdır. Ancak Allah'ın yapılmasını yasaklamadığı yahut yapılmasını emretmediği konularda da müteyakkız olma ve kaçınmaya çalışma hali de vardır ki işte bu, manevi alerji halidir. Zararı olmadığı halde zararlı gibi görülüp sakınılmaya çalışılan bu halet-i ruhiye müvesvis/vesveseli olma halidir. Ezcümle; abdestin farzları, sünnetleri, müstehabları ve mekruhları fıkıh kitaplarında bellidir. Fıkıh kitaplarında belirtildiği üzere abdest icra edilir. Bundan öte “acaba”larla meşgul olup tekrar tekrar abdest almak, kuşkuyla ibadet etmek ise alerjik bir haldir. İbn Kudâme'nin *Zemmu'l-müvesvisîn* adlı eseri işbu alerjik halet-i ruhiyeye karşı kaleme alınmış kısa bir risaledir.

Tam adı Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî olan İbn Kudâme, (öl. 620/1223) hicri 6. yüzyılda yetişmiş önemli bir Hanbeli fakihidir.¹⁴ Özellikle Hanbeli fıkhının etkin olduğu Suudi Arabistan başta olmak üzere Arap dünyasında ve ülkemizde müellifin hayatı, eserleri ve ilmi şahsiyeti hakkında oldukça kapsamlı çalışmalar

⁹ el-A'râf 7/15.

¹⁰ Vesvese hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Emannullah Polat, “Kur'ân'da Vesvese Kavramının Semantik Analizi, *Ekev Akademi Dergisi* 18/60 (Yaz 2014): 355-388. Ayrıca kavram hakkında ayrıntı için bk. Mustafa Çağrırcı, “Vesvese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/70-72.

¹¹ eş-Şems 91/8. فَالْتَمَهَا فُجُورًا وَتَقْوِيًّا. “Sonra da ona kötülük ve takva kabiliyetini verene yemin olsun ki.”

¹² el-İsrâ 17/20. كَلَّا مَدَّ هُوَلَاءُ وَهَوَلَاءُ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا. “Hepsine; (dünyayı isteyenlere de, ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.”

¹³ el-A'râf 7/200. وَإِنَّا نَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعًا فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ يَمِيعٌ عَلِيمٌ. “Eğer şeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”

¹⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnavûd (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1985), 22/5.

mevcut olduğu için ilgili çalışmalara atıfta bulunarak¹⁵ doğrudan söz konusu esere eğilmek daha münasip olacaktır.¹⁶

İbn Kudâme'nin *hutbetu'l-kitâb*'ında (giriş) yer verdiği âyetler, ibadetlerde aşırı duyarlılığa sahip vesvese müptelası kimseleri üstü örtülü kınayıcı mahiyettedir. Müellifin zihninde tasarladığı "kınama" amacını temellendirmeye matuftur.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"De ki: eğer siz Allah'ı seviyorsanız hemen bana uyun ki Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı mağfiretle örtsün, Allah gafurdur, rahîmdir."¹⁷

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır."¹⁸

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ

"Ümmi olan resule uyanlar..."¹⁹

فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Öyleyse gelin, Allah'a ve O'nun okuması yazması olmayan elçisine inanın ki, O elçi de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. O'na uyun ki, doğru yolu bulasınız."²⁰

Müellifin girişte vermiş olduğu bu âyetler,²¹ görüldüğü üzere Hz. Peygamber'e (s.a.v.) harfiyen ittiba etmenin bizzat Allah tarafından emredildiği hakkındadır. Buna göre onun sünnetine uyan Allah'a itaat etmiş olmaktadır. Hâlbuki vesvese sahibi kimseler abdest, namaz, oruç gibi ibadetlerde Hz. Peygamber'in yaptıklarıyla iktifa etmekte zorlanmaktadır. İbadeti daha iyi yaptığı ya da yapacağı zannına kapılarak taharet gibi hususlarda ölçüsüzce gereksiz hatta zararlı hassasiyetler göstermektedirler ki bu, Allah resulünün yapmadığı ve emretmediği bir şeydir. O halde vesvesesine mağlup olan Müslüman düşünmelidir ki yaptığı aşırılıklar Allah'ın emretmediği şeylerdir ve Allah'ın rızası da bilakis bunlarda değildir.

Müellifin *Emmâ Ba'd* öncesi verdiği bu âyetlerden sonra gelen şu âyetler de onun kınama amacını pekiştirme amaçlıdır:

ثُمَّ لَا تَأْتِيهِمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

¹⁵ Müellif hakkında ayrıntı için bk. Ferhat Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 20/139-142; Abdülaziz b. Abdurrahmân, *İbn Kudâme ve âsâruhu'l-usûliyye* (Riyâd: Câmiatu'l-İmâm Muhammed b. Suûd, 1987).

¹⁶ İbn Kudâme'nin *Zemmu'l-muvesvisîn* adlı eseri, müelliften yaklaşık 150 yıl sonra dünyaya gelen İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350) tarafından şerh edilmiştir.

¹⁷ Âli İmrân 3/31.

¹⁸ el-A'râf 7/156.

¹⁹ el-A'râf 7/157.

²⁰ el-A'râf 7/158.

²¹ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 8.

| İbn Kudâme, Muvaffakuddin, Zemmü'l-müvesvisîn ve't-tahzîr mine'l-vesvese, nşr. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyri & Hasan b. Emîn Âl-i Mendûh, Giza: Mektebetu' Tev'iyeti'l-İslâmiyye li-İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1407/1987, s. 48.

“Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!» dedi.”²²

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا

“Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın.”²³

Bu ve benzeri âyetlerden sonra sünnet-i seniyyenin “istikamet” üzere olduğunu vurgulayan âyetlere yer vermiştir. Bunlardan bir tanesi müellifin maksadını ifade etmek için yeterlidir:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصِيكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti.”²⁴

Buna göre müellif, eserin girişinde ana fikrini âyetlerin tertibiyle²⁵ şu şekilde vermek istemektedir: Allah mümin kullarına elçisi Hz. Peygambere uymalarını emretmektedir. Şeytan ise onları, Resulün -istikamet üzere olan- yolundan saptırmaya çalışmaktadır. O halde ibadetlerin zahiri şartları ve icra edilmiş biçimlerine ittibâ edip sünnete kanaat etmek istikamettir; bunun dışında emredilenin daha iyisini yapacağı zannıyla şartları zorlamaya çalışmak istikametsizliktir ve zaten şeytanın da istediği budur.

İbn Kudâme maksadını dolaylı yoldan ifade ettiği bu âyet tertibinden sonra vesveseye konu olan hususlardan dikkat çekenleri maddeler halinde sıralamıştır. Buna göre ibadetleri “daha iyi” yapacağı zannıyla vesveseye kapılanlardan bazıları şöyledir: Soğuk suya dalıp kendisine zarar vererek bedenine eziyet çektirenler, gözleri zarar görünceye kadar göz kapaklarının da içini (abdest ya da gusülde) yıkamaya çalışanlar,²⁶ doğru düzgün niyet edeyim vesvesesiyle uğraşırken ilk

²² el-A'râf 7/17.

²³ el-Fâtır 35/6.

²⁴ el-En'âm 6/153.

²⁵ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 9.

²⁶ Burada İbn Kayyim'in eser üzerine kaleme aldığı şerhinde yer verdiği bir alıntıya, abdest ve gusülde vesveseye kapılanların gülünç fakat acınası halini resmettiği için yer vermek uygun olacaktır. Hanbeli âlimlerden İbnü'l-Cevzî'nin (öl. 597/1201) Ebu'l-Vefâ İbn Akîl'den (öl. 513/1119) aktardığına göre bir adam, defalarca suya daldığı halde aldığı gusül abdestinin sahil olup olmadığından şüpheye düştüğünü ifade etmiştir. Suyu dalıp da vücudunun tamamının ıslanmaması mümkün değildir. Ancak vesveseye kapılan kişi böylesine bedihi bir meselede dahi kuşkuya kapılmakta ve tekrar tekrar suya girip çıkmaktadır. Ebu'l-Vefâ söz konusu şahsa: “Senden namaz sâkit olmuştur; artık sana farz değildir”. der. Adam şaşırır ve “Nasıl yani?” diyerek sorar. Ebu'l-Vefâ ise Hz. Peygamber'den (a.s.m.) mervî olan şu rivayeti söyler: “Şu üç kişiden sorumluluk kalkmıştır: Akli başına gelinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan ve bülûğa erinceye kadar da çocuktan.” Sen ise defalarca suya girdiğin halde ıslanıp ıslanmadığından kuşkuya düştüğüne göre deli olmalısın. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Mekâidu's-şeyâtin fi'l-vesveseti ve zemmi'l-muvesvisîn*, (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1401), 27.

tekbire uymayı kaçırınlar,²⁷ namazda okunması gereken harfleri daha güzel çıkaracağım derken tekrara ve kekelemeye düşenler vb.²⁸

Müellif yukarıda zikrettiği kimselerden sonra *و نحو هذا* “ve benzeri” diyerek bu şekilde ibadetin daha güzel bir suretini ifa ettiğini düşünüp şeytanın vesvesesine kapılan pek çok kimselerin bulunduğu işaret etmektedir. Şeytan böyle kişileri dünyada dahi gereksiz eziyetlere düşürmektedir. Ayrıca zannettikleri gibi bu davranışlarıyla dini daha iyi yaşamak değil bilakis Hz. Peygamber’in (a.s.m.) sünnetinin dışına çıkmaktadırlar. Bu tür kimselerin hali, Kehf sûresinde *الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا* “Dünya hayatında, çalışmaları boşa gitmiştir, oysa onlar güzel iş yaptıklarını sanıyorlardı.”²⁹ âyetiyle vasfedilen kimselerin haline benzemektedir. Dünya hayatında iken ibadetleri daha iyi yapacağım zannıyla gayret etmişler fakat çalışmaları beyhude olmuştur. Üstelik ne Allah ve ne de Resûlü tarafından hoş görülmuş gereksiz hatta çirkin bir titizliğin peşinde boşuna ömür tüketmişlerdir.³⁰

İbn Kudâme’ye göre vesvese denilen bu beladan kurtulmanın yolu sözlerinde ve davranışlarında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sünnetine uymaktır; onun yolunda yürüme kararlılığına sahip olmaktır. Diğer taraftan içinden gelen seslerin onun en büyük düşmanı olan şeytan tarafından kalbe ika edilen vesveseler olduğundan emin olmaktır. İçinden geçen seslerin en büyük düşmanından gelen saptırıcı, ayartıcı vesveselerden ibaret bulunduğunu ve bu vesveselerle de maksadın kendisini cehennem ehli eylemek olduğunu kişi tam idrak etse onlara uymayacak hatta hiç kale de almayacaktır. Zira Hz. Peygamber’in (a.s.m.) -onlarca âyetin nassıyla açıkça belirtildiği gibi- “sırat-ı müstakim” üzere olduğuna iman etmiş bir mümin nasıl olur da onun sünnetinden daha iyisini yapacağı zannıyla vesveseye kapılır? Bunda şüphe eden zaten mümin olamaz. Şekli ve icra ediliş biçimi açıkça sünnette belirtilmiş olan ibadetleri, Hz. Peygamber’in (a.s.m.) yaptığından “daha mükemmel” ifa edeceği zannına kapılarak sünnet dışı hassasiyetler göstermek İblis’in tuzağına düşmektir; onun “Senin kullarını sırat-ı müstakimden saptıracağım.” şeklindeki kibir dolu davasını fiilen tasdik etmektir.

Müellif, ibadetlerde esas olanın kendi hassasiyetlerimiz değil Allah’ın emirleri ve Resûlünün sünnetleri olduğu ve dolayısıyla da bu meyanda gelebilecek vesveselerin şeytan işi iğva ve aldatmalardan ibaret olduğu hakikatini teyit etmek için sahabe ve selef âlimlerden örnekler getirmektedir. Zeynel Âbidîn bir gün oğlundan, kendisine ikinci bir elbise getirmesini istemiştir. Bu elbiseyi tuvalet ihtiyacını giderirken giyecektir. Zira sineklerin kaza-i hacet esnasında vücuttan

²⁷ Hz. Peygamber (a.s.m.) bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: مَنْ صَلَّى لِي فِي جَمَاعَةٍ يُذَكِّرُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى كُنْتُ لَهُ بِرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَبِرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَبِرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَبِرَاءَةً مِنَ النَّارِ (Bir kimse, kırk gün sabah namazının ilk tekbirine yetişirse, kendisine iki berat yazılır: Biri, ateşten kurtuluş beratı, diğeri ise münafıklıktan eminlik beratı.) Muhammed b. İsâ Tirmîzî, *Sünen*, tah. Beşşâr İvâd Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Garb el-İslâmî, 1998), “Fadlu’t-tekbirati’l-ülâ”, 178, (No. 241). İbn Kudâme’nin işaret ettiği gibi şeytan, vesveseli kişiyi niyetle meşgul ederek hadiste belirtilen sevaptan mahrum bırakmaya çalışmaktadır.

²⁸ İbn Kudâme, *Zemmu’l-muvesvisîn*, 11.

²⁹ el-Kehf 18/104.

³⁰ İbn Kudâme, *Zemmu’l-muvesvisîn*, 12.

çıkan necis şeylere sonra da elbisesine konduğunu görmüştür. Sinekler necaseti üzerine taşır da abdeste ve dolayısıyla da namaza hâle getirir düşüncesiyle ikinci bir elbise giymek ister. Zeynel Âbidîn Hz. Peygamber'in ve sahabelerin böyle bir şey yapmadıklarını düşünerek bu tür bir hassasiyeti gereksiz bulur ve düşüncesinden derhal vaz geçer. Yine diğer bir örnek Hz. Ömer'e aittir. O halifeliği döneminde idrarla boyanmış elbise giyilmesini yasaklamak ister. Zira idrar malum olduğu üzere necistir. Kendisine Hz. Peygamber'in (a.s.m.) böyle elbiseler giydiği ve haram olsaydı bunu kesinlikle bildireceği hatırlatıldığında bu düşüncesinden vazgeçmiştir.³¹

İbn Kudâme girişini şu sözlerle bitirmektedir: Eğer vesvese bir fazilet olsaydı Allah bizzat Hz. Peygamber (a.s.m.) ve onun sahabelerinden bu fazileti esirgemezdi. Eğer Hz. Ömer böyle vesvesecileri görseydi onları döver, tedip ederdi. Eğer bir sahabe vesvesesine kapılmış birisini görse ona bidatçı der ve onun bu davranışı kerih bulurdu.

Bu giriş İbn Kudâme'nin ibadetlerdeki vesveseye kapılma haline dair esas olan görüşünü net bir şekilde ifade etmektedir. O, vesvese haletinin psikolojik arka planına dair ayrıntıya girmemiş ve mensubu olduğu Hanbeli Mezhebi'nin literal/nasçı düşünce biçimi ile meseleyi halletmeye çalışmıştır. Kısaca tekrar etmek gerekirse; Müslüman, ibadetlerini ifa ederken kendi titizliğini değil, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) sünnetini esas almalıdır. "Daha iyi" ibadet edeceğim derken şeytanın oyununa gelmekten sakınmalı ve içinden geçen seslerin iblis üfürmesi olup olmadığına dair temkinde bulunmalıdır.

Girişten sonraki *altı fasıl* vesveseye medar olan hususlara ait fûru meselelere dairdir. Müellif girişinde deyim yerinde ise "usûl" belirlemiş ve usule göre fûru konular hakkında bazı örnekler vermiştir. Birinci fasılda İbn Kudâme niyetin lafızlar yoluyla icra edilmesini "vesvese" menşeli bir hatalı davranış olduğunu ifade etmiştir.³² Zira böyle bir uygulama Hz. Peygamber'in (a.s.m.) sünnetinden menkul değildir. Öyle ise vesveseli kişiler abdest ve namazda "acaba"larla o kadar meşgul olmaktadır ki vesveselerinden kurtulmak için dil ile niyet etmeyi gerekli bulmaktadırlar. Niyet esasen kalbe ait bir haldir. Kişi herhangi bir abdesti ya da ibadeti yapmayı kastettiğinde bu onun niyetidir ve dil ile bunu ikrar etmeye çalışmak gereksizdir. Böyle bir davranış ancak kuşkularına mağlup olan müvesvis kişilerin yapmak isteyeceği bir şeydir.

Bu fasıl başlığı altında İbn Kudâme, Hz. Âdem ile Havvâ'nın şeytanın vesvesesine uyarak malum hatayı işlemeleri ile ibadetlerinde ve günlük hayatlarında vesveseye düşenler arasında bir mukayese yapmaktadır. Şeytandan gelen vesveseye uymakta Hz. Âdem ile Havvâ mazur görülebilir. Zira Allah onları malum ağaca yaklaşmamaları hususunda sadece bir kez sakındırmıştır. Ayrıca kendilerinden önce şeytana uyup da sonu feci olan örnek alınacak ibretlik kimseler de yoktur. Ancak Allah, mümini Kur'ân'da onlarca hatta yüzlerce kez şeytana uymama konusunda ikaz ettiği gibi vesveseye kapılarak korkunç akıbetlere

³¹ İbn Kudâme, *Zemmu'l-müvesvisîn*, 13.

³² İbn Kudâme, *Zemmu'l-müvesvisîn*, 15.

düşünlere dair de sayısız örnekler vardır. Tüm bunlara rağmen mümin, en büyük düşmanı olarak Kur'ân'da onlarca kez tanımlan şeytanın hilelerine “daha iyi ibadet” edeceği zannıyla kapılması maruz görülmeyecek bir hatadır.³³

Bundan sonra ise sırayla; namazda kıraat edilen âyet ve duaların vesveseye kapılarak tekrar edilmesi, yüksek sesle okunarak başkalarına rahatsızlık verilmesi,³⁴ abdest ve gusülde kullanılan suyun israf edilmesi,³⁵ üçten fazla ağza buruna su verilmesi,³⁶ abdesti bozmayan hususlarda aşırıya kaçılarak tekrar tekrar abdest alınması³⁷ ve nihayet şeriatın kolaylaştırdığı meselelerde zorluğa meyledilmesi konuları ele alınmıştır.³⁸ İbn Kudâme bu fasıllarda, bizzat Hz. Peygamber'den mervi olan sünnetlerle İslam'ın, kendisini tatbiki gayet kolay olarak göstermesine karşın vesveselerin dini, uygulaması oldukça meşakkatli bir hale dönüştürdüğüne dair örnekler vermektedir. Bu örnekler düşünüldüğünde, hakikaten de vesveselerine mağlup kimselerin gittikçe artan vehmi yükler neticesinde eninde sonunda aciz kalarak ibadeti tamamen terk etmeleri riski bulunduğu söylenebilir. Tanıtım yazımızın başında ifade edildiği gibi baharın güzelliklerinden bizleri mahrum bırakan alerji gibi bir aşırı hassasiyettir ibadetlerdeki vesvese. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Anlaşılan müellif, eserinin bütünüyle şöyle bir mesaj vermek istemektedir: *Allah'ın sünnet-i seniyye ile hafifleştirdiği kulluk yükünü, şeytanın vesveseyle ağırlaştırmasına izin vermeyin.*

Kaynakça

- Abdurrahmân*, Abdülaziz b. İbn Kudâme ve âsâruhu'l-usûliyye. Riyâd: Câmîatu'l-İmâm Muhammed b. Suûd, 1987.
- Çağrı, Mustafa. “Vesvese”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013. 43/70-72.
- Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
- Gemicioğlu, Bilun. *Allerji Tanımı ve İmmünopatogenezi*, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. Allerjiler Sempozyumu. 15-16 Mart 2001, İstanbul: (9-19)
- Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Kayyum el-Cevziyye. *Mekâidu's-şeyâtîn fi'l-vesveseti ve zemmi'l-muvesvisîn*. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1401.
- İsefehânî, Râğıb. *Müfredât*. thk. Muhammed Seyyid Geylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

³³ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 18.

³⁴ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 19.

³⁵ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 20.

³⁶ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 24.

³⁷ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 27.

³⁸ İbn Kudâme, *Zemmu'l-muvesvisîn*, 29.

| İbn Kudâme, Muvaffakuddin, Zemmü'l-müvesvisîn ve't-tahzîr mine'l-vesvese, nşr. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyri & Hasan b. Emîn Âl-i Mendûh, Giza: Mektebetu' Tev'iyeti'l-İslâmiyye li-İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1407/1987, s. 48.

Koca, Ferhat. "İbn Kudâme, Muvaffakuddîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 20/139-142.

Nisâbü'rî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ebî'l-Hasen b. el-Hüseyn. *Bâhiru'l-burhân fi muşkilâti maâni'l-Kur'ân*. thk. Suâd bint Sâlih b. Saîd. B.y.: Câmiatu Ummi'l-Kurâ, 1998.

Polat, Emannullah. "Kur'ân'da Vesvese Kavramının Semantik Analizi". *Ekev Akademi Dergisi* 18/60 (Yaz 2014): 355-388.

Songu, Murat & Katılmış, Hüseyin. "Enfeksiyondan Korunma ve İmmün Sistem". *Journal of Medical Updates*. 2/1 (2012): 31-42.

Tirmîzî, Muhammed b. İsâ. *Sünen*. tah. Beşşâr İvad Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1998.

Zehebî, Şemsuddîn. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb Arnavûd. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1985.